

Krmíčková, Helena

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Český diplomatář

In: Krmíčková, Helena. *Edice středověkého diplomatického materiálu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 22-32

ISBN 978-80-210-6999-2; ISBN 978-80-210-7002-8 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130564>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4 Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Český diplomatář

Poslanec (a historik) Jaromír Čelakovský využil roku 1898 stého výročí narození Františka Palackého a získal od zemského sněmu příslib dotace na přípravu a vydávání *Českého diplomatáře*. Tím byl učiněn první krok k realizaci myšlenky, která více než století provázela naše historiky a jejímž významným nositelem byl právě Palacký. Diplomatař byl zařazen do edičního programu Českého zemského archivu, naší nejpřednější vydavatelské instituce. Byla zřízena zvláštní subkomise zemské historické komise, jejímiž členy vedle Čelakovského byli český historik Josef Kalousek a českoněmecký historik Adolf Bachmann. V této subkomisi bylo stanoveno, že diplomatář bude českomoravský, bude doveden do roku 1310 a bude obsahovat listiny, listy a akta vztahující se k dějinám českého státu, jeho ediční řečí bude latina, a především že jeho vydáváním bude pověřen Gustav Friedrich. Tato subkomise pak také dohlížela na vlastní ediční práci.

Gustav Friedrich²⁸ absolvoval roku 1897 vídeňský *Institut*, kde byl žákem Sickelova nástupce Engelberta Mühlbachera, byl tedy přívržencem Sickelovy metody, kterou u nás jako první aplikoval, třebaže jeho učitel z pražské univerzity Josef Emler měl o jejím užití mimo diplomatický materiál vzešlý z císařské kanceláře značné pochybnosti. (Sickelovu metodu Friedrich také užíval při přípravě edice.) Ještě před svým pověřením se věnoval Bočkovým falzům, a tak měl pro přípravu diplomatáře jedinečné předpoklady. Vycházel samozřejmě z již shromážděného materiálu, uloženého především v muzejním²⁹ archivu, ale vedle toho prováděl rozsáhlý archivní výzkum u nás i v cizině. Zpracování se mělo řídit Sickelovým vzorem při vydání císařských listin v *MGH*. Součástí diplomatáře mělo být i vydání formulářových sbírek přemyslovského období, na němž měl Friedrich pracovat se svým spolužákem ze studií na *Institutu* Janem Bedřichem Novákem.

28 Gustav Friedrich (1871–1943) profesor pomocných věd historických na filozofické fakultě pražské univerzity, první ředitel Státní archivní školy, významný editor. (Vide kap. 9, 11, 13.) Srov. ŠEBÁNEK, Jindřich: *Gustav Friedrich a jeho Kodex*. (Zamyšlení jubilejní). Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C 18–19, 1972, s. 129–140. FIALA, Zdeněk: *100 let od narození Gustava Friedricha* (Narozen 4. 6. 1871 v Poděbradech, zemřel 18. 11. 1943 v Praze). Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 3–4, Z pomocných věd historických, 1971, s. 7–14.

29 Dnešní Národní muzeum po dobu své existence několikrát změnilo svůj název. Proto je zde zjednodušeně nazýváno Muzeum.

Počáteční práce postupovaly velmi rychle, a tak roku 1900, kdy na stránkách *Českého časopisu historického* Friedrich zveřejnil program vydávání diplomatáře, vyjádřil své přesvědčení, že vydávání diplomatáře je jenom otázkou několika let. Nicméně již po krátké době zjistil, že musí překonávat větší překážky, než předpokládal, a že práce nepostupují tak rychle, jak si představoval. Přesto roku 1904 začal tisknout první archy a v roce 1907 byl vydán celý I. díl zahrnující období let 805–1197.³⁰ Od roku 1907 začal připravovat do tisku II. díl, jehož první archy byly vytištěny roku 1909. Dílo však nemohlo být připravováno tak rychlým tempem, aby byla vyčerpána každoroční dotace. Proto začal Friedrich vedle diplomatáře připravovat jeho obrazovou přílohu *Acta regum Bohemiae selecta phototypice expressa*, v níž vydal faksimile nejvýznamnějších přemyslovských písemností. První sešit se 13 velkorozměrnými tabulemi vyšel roku 1909 a následovaly ještě další dva sešity (1913 a 1935), které doplnily počet tabulí na 39 a vydávané listiny v nich došly až do roku 1253, tedy do období, které Friedrich již edičně v rámci CDB nezpracoval.

Při přípravě II. dílu, který zahrnoval léta 1198–1230, bylo zřejmé, že dosavadní práci chyběla několikaletá přípravná fáze: Friedrich se často dostával do potíží se získáváním fotodokumentace. Zemský výbor však usiloval o urychlení prací, čemuž se editor podvolil, a tak tento díl vychází roku 1912. Tentokrát ale Friedrich udělal drobnou změnu v názvu – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Friedrich okamžitě zahájil přípravu III. dílu, který měl podle původního plánu zahrnovat celou dobu vlády Václava I., měl tedy sahát do roku 1253. Pro toto období značně narostlo množství diplomatického materiálu (díle měl obsáhnout materiál početně srovnatelný s předchozími dvěma díly) a k postižení komplikovaných diplomatických vztahů bylo zapotřebí dokonalejšího aparátu, než si Friedrich, spoléhající dosud na svou vynikající paměť, vybudoval. Jeho práci však rušivě poznamenala I. světová válka. Friedrichovi byly zamítnuty výzkumné cesty, bez nichž nemohl získávat nový materiál, a hrozilo nebezpečí, že přijde i o další části dotace. Proto začal roku 1915 tisknout první archy připravovaného dílu, přestože

30 Diplomatický materiál vztahující se k dějinám Velké Moravy byl od té doby znovu vydán na konci 60. let minulého století v III. dílu ediční řady *Magnae Moraviae fontes historici*. Tato ediční řada, připravená v letech 1966–1977 na brněnské filozofické fakultě, vycházela z textů zpřístupněných v dosavadních edicích, které jen občas upravila podle rukopisných dochování. Vydané texty však opatřila překladem a řadou vysvětlivkových poznámek. Celkový rejstřík k ediční řadě je obsažen v V. dílu.

Magnae Moraviae fontes historici, Prameny k dějinám Velké Moravy III. Diplomata, epistolae, textus historici varii, edd. Dagmar Bartoňková – Lubomír Havlík – Ivan Hrbek – Jaroslav Ludvíkovský – Radoslav Večerka. Brno 1969 (Spisy filosofické fakulty 134); 2., revidované a rozšířené vydání, red. Dagmar Bartoňková – Radoslav Večerka. Praha 2011

Magnae Moraviae fontes historici, Prameny k dějinám Velké Moravy V. Indices, ed. Lubomír E. Havlík. Brno 1977 (Spisy filosofické fakulty 206).

si byl vědom jeho nedostatků. Roku 1916 přípravu *Kodexu* přerušil a začal se věnovat jiným úkolům. Po skončení války připravil a vytiskl ještě další archy (s listinami do května roku 1238), ale příslušný sešit *Kodexu* nevydal. V meziválečném období se věnoval zejména edici desk dvorských a nerealizovaly se ani práce na vydání formulářových sbírek, protože mezi Friedrichem a J. B. Novákem došlo k názorovým neshodám v otázce uspořádání našeho archivnictví. Jedinou prvorepublikovou diplomatářovou publikací byl 3. sešit *Acta regum Bohemiae* vydaný v roce 1935. Na nátlak českého zemského zastupitelstva Friedrich rozdělil práci na dalším pokračování diplomatáře mezi příslušníky mladší generace. Roku 1938 tedy rozhodl, že formulářové sbírky má v VI. dílu zpracovat Karel Doskočil (1908–1962), o rok později ustanovil, že vydání listin ve IV. a V. dílu provede Zdeněk Kristen. Jindřich Šebánek se zmiňuje o tom, že jistá část *Českého diplomatáře* (listiny olomouckého biskupa Bruna) měla podle Friedrichova návrhu být svěřena jemu.

K vydání prvního svazku III. dílu došlo až za II. světové války: Friedrich na nátlak německého vedení Archivu země české zkompletoval archy vytištěné na začátku I. světové války a krátce po ní (s obdobím let 1231 až 24. května 1238), aniž by do textu nějak zasahoval – v krátké předmluvě se omlouvá, že odkazy na literaturu pomíjejí novější práce. Takto byl vytvořen svazek III.1, který sice nese vnočení 1942, ale ve skutečnosti vyšel (pod stejným názvem jako II. díl) až v listopadu roku 1943. Gustav Friedrich se jeho vydání nedožil – zemřel 19. listopadu, bezprostředně před vydáním tohoto svazku.

Po skončení II. světové války se situace vyvinula jinak, než jak ji plánoval Friedrich na sklonku 30. let. Jeho žák Jindřich Šebánek³¹ začíná na brněnské filozofické fakultě z vlastní iniciativy budovat sbírku fotografií bohemikálních listin od nejstarších dob do roku 1310, která se posléze stala základem dalšího pokračování *Kodexu*. Se svou asistentkou Sášou Duškovou³² se pouští do zpracovávání některých diplomatických otázek, na nichž si ověřili možnosti aplikace Sickelovy metody i na materiál pokročilého 13. století.

Jindřich Šebánek byl absolventem pražské univerzity a nedlouho předtím zřízené Státní archivní školy. O středověkou diplomatiku projevil zájem už za studií a prohloubil

31 Jindřich Šebánek (1900–1977) moravský zemský archivář, profesor pomocných věd historických na FF MU, diplomatik a editor. Srov. BISTŘICKÝ, Jan: *Jindřich Šebánek, 1900-1977*. In: *Historiografie Moravy a Slezska 1*, 2001, s. 171–181. HLAVÁČEK, Ivan: *Historik a diplomatik Jindřich Šebánek (12. 10. 1900–14. 1. 1977)*. In: *Učenci očima kolegů, žáků a následovníků*. Red. Ivan Hlaváček – Jiřina Jedináková. Praha 2007, s. 74–83; 2. vyd. in: *Trýž: O mých předchůdcích i současících*. Soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických. Praha 2011, s. 343–347. HAVEL, Dalibor: *Jindřich Šebánek*. In: *Historici na brněnské univerzitě. Devět portrétů*. Brno 2008, s. 125–159. (Brno v minulosti a dnes, Supplementum 6, 2008).

32 Sáša Dušková (1915–2002) profesorka pomocných věd historických na filozofické fakultě brněnské univerzity, diplomatika a editorka.

ho při své práci v Moravském zemském archivu a posléze i jako nástupce Václava Hrubého na Masarykově univerzitě. Po uzavření vysokých škol v roce 1939 měl dost času k tomu, aby mohl promýšlet, jakým způsobem by se dala zpracovat diplomatická materie 13. století.

K práci na *Českém diplomatáři* přistoupil za zcela jiných podmínek než Gustav Friedrich, který byl pro tuto práci vybrán a měl hned k dispozici finanční dotaci, a tak po svém jmenování editorem začíná přímo s přípravou listin a nevybudoval si potřebný aparát. Pro pokračování na přípravě diplomatáře byl vybrán Zdeněk Kristen, a tak byly Šebánkovy aktivity zpočátku jen soukromou iniciativou. Šebánek a Dušková výsledky svých bádání okamžitě publikovali,³³ a tím se dostávali do povědomí odborné veřejnosti, což bylo důležité při pozdějším rozhodování o tom, kdo bude diplomatář vydávat. Tím se výrazně odlišili od Friedricha, který se nechtěl při editorské práci rozptylovat podobnými publikacemi a výsledky svých bádání vtěpil pouze do záhlavních poznámek vydávaných listin.

V přípravné fázi prací Šebánek a Dušková zrevidovali dosud vydané svazky Gustava Friedricha a ověřili si správnost zvolených prostředků z hlediska stylově-kritického i paleografického. Současně budovali diplomatářový aparát. Na prvním místě začali vytvářet již zmíněnou sbírku fotografií listin, která umožňovala soustředit veškerý zpracovávaný materiál rozptýlený v našich i zahraničních archivech na jedno místo. Základ tvořily fotografie z negativů vzniklých za II. světové války, které měly uchovat alespoň obrázky listin, pokud by válečnými událostmi došlo ke zničení fondů. K nim pak přibývaly další, získávané zejména na výzkumných cestách. Vedle toho vznikaly evidenční pomůcky, které soustředily všechny údaje k příslušné listině, rozpis pro textově-kritická srovnání, popisové lístky, bibliografická evidence, excerpty z literatury. Na brněnské pracoviště byla zapůjčena pozůstalost Gustava Friedricha a posléze i muzejní diplomatář.

V roce 1950 byl *Kodex* převeden pod Českou akademii pro vědy a umění (od roku 1953 pod nově vzniklou Československou akademii věd) a práci na něm mělo zajišťovat brněnské pracoviště (s oficiálním pověřením roku 1954). Zdeněk Kristen měl pouze dokončit Friedrichův III. díl a ve zvláštním svazku měl vydat dodatky k dílům I-III.

Podle původního plánu měl III. díl zahrnout celé období vlády Václava I. Zdeněk Kristen³⁴ však dostal za úkol, aby za použití materiálu připraveného Gustavem

33 Poslední bibliografie prací Jindřicha Šebánka je otištěna in: ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Výbor studií k Českému diplomatáři*. Red. Vladimír Vašků. Brno 1981, s. 159–168. Poslední bibliografii Sáši Duškové zveřejnily MLÁDKOVÁ, Lucie – HORČÁKOVÁ, Václava: *Bibliografie prací prof. PhDr. Sáši Duškové, DrSc.* In: Almanach medievisty editora, ed. Pavel Krafl. Praha 2011, s. 127–141. Zde je také otištěn seznam jubilejních a nekrologických příspěvků u S. Duškové, jejíž dílo dosud nebylo náležitě zhodnoceno.

34 Zdeněk Kristen (1902–1967) archivář Archivu země české, profesor pomocných věd historických

Friedrichem dovedl tento díl pouze do roku 1240, pak na něj navážou IV. dílem Šebánek s Duškovou. Kristen tedy připravil 2. svazek III. dílu (období červen 1238 až konec roku 1240) a vydal ho roku 1962, nedlouho před prvním svazkem IV. dílu. 3. svazek měl obsahovat falza, doplňky a rejstříky. Kristen však umírá roku 1967 a úkol dokončit III. díl přešel na jeho nástupce na olomoucké univerzitě Jana Bistrického.³⁵ Bistrický z technických důvodů (aby mohl v rejstříku odkazovat na stránky a řádky a nikoliv na čísla listin) rozdělil zbývající látku do dvou svazků. Svazek III.3 vydal (z Friedrichovy a Kristenovy pozůstalosti, proto nese jména všech tří editorů) roku 2000 a otiskl v něm falza, dodatky, seznam vydavatelů a příjemců, seznam literatury, konkordance a nově ukázky písařských rukou a pečeti. Tyto obrazové přílohy se ve Friedrichových svazcích nevyskytují, ale zavedli je Jindřich Šebánek se Sášou Duškovou. O dva roky později vyšel svazek III.4 s rejstříkem jmenným a podrobným glossariem.

Pro práci na *Českém diplomatáři* využili Jindřich Šebánek a Sáša Dušková posluchače nově zřízeného oboru archivnictví, kteří jim pomáhali jako studentské vědecké síly a kterým byla zadávána diplomová témata z diplomatiky kodexového období. Přípravu nových dílů edice nadále provázelo vydávání odborných studií. Hned na počátku přípravy se editoři museli vyrovnat s Bočkovými falzy a výsledky svých bádání otiskli v publikaci *Kritický komentář k Moravskému diplomatáři (Zpracování látky z III. svazku Bočkova Moravského kodexu)*, Praha 1952. Mezi nejvýznamnější studie, které vytvořili v období přípravy IV. dílu, patří *Česká listina doby přemyslovské* (Sborník archivních prací 6, 1956), ve které sledovali listinu v prostředí duchovenstva, šlechtického stavu a ve městech a v níž po metodické stránce ukázali společenskou funkci listiny, což znamená, jaký vztah k listině zaujaly jednotlivé společenské skupiny jak po stránce vydavatelé, tak po stránce příjemce. V letech 1959–1963 vydávají v Rozpravách ČSAV tři významné diplomatické studie: *Studie k české diplomatice doby přemyslovské*, *Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I.*, *Listina v českém státě doby Václava I. (u nižších feudálů a u měst)*. Roku 1959 byl dokončen 1. svazek IV. dílu, který zachytil léta 1241–1253, který však vyšel až roku 1962. Vydávaným listinám editoři předradili *Prolegomena diplomatica*, v nichž stručně pojednali o jednotlivých listinách zařazených v okruzích vydavatelých i příjemce k různým tematickým skupinám. Na tato *prolegomena* pak odkazovali v záhlavních poznámkách listin. IV. díl byl zkompletován

na Univerzitě Palackého v Olomouci, historik, editor (zejména nunciatury). Srov. FIALA, Zdeněk: *Za Zdeňkem Kristenem*. Archivní časopis 17, 1967, s. 222–227. SPĚVÁČEK, Jiří: *Za prof. Dr. Zdeňkem Kristenem*. Československý časopis historický 15, 1967, s. 932–936.

35 Jan Bistrický (1930–2008) archivář, docent pomocných věd historických na Univerzitě Palackého v Olomouci, diplomatik a editor. Srov. OPPELTOVÁ, Jana: *Nunc dimittis Jana Bistrického (12. 6. 1930–21. 10. 2008)*. In: Almanach medievisty editora, ed. Pavel Krafl. Praha 2011, s. 101–106.

roku 1965 druhým svazkem s materiálem sloužícím k zpřístupnění a využití svazku IV.1 – rejstříkem jmenným, věcným (*glossarium*), konkordancí s *Českomoravskými registry* a s *CDM*, seznamy příjemců a vydavatelů, seznamy edic, literatury a nově zavedli i obrazové přílohy s ukázkami písařských rukou a pečetí. Od IV. dílu se diplomatář opět vrátil k původnímu názvu: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*.

Optimismus, který projevoval na začátku přípravy edice Gustav Friedrich, sdílel původně i Jindřich Šebánek, když se na sklonku 50. let minulého století domníval, že práci na *Kodexu* se podaří splnit za zhruba 15 let. Rozsáhlý materiál sebraný k V. dílu však oba editory zahltil natolik, že téměř rezignovali na doplňování diplomatářového aparátu pro období po smrti Přemysla Otakara II., které tak zůstalo na další editory. Jindřich Šebánek a Sáša Dušková soustředili všechny své síly k vydání listin období vlády Přemysla Otakara II.

V. díl zahrnuje dobu od září 1253 do 26. srpna 1278. Editoři ho rozdělili do čtyř svazků: listiny první řady vydávané v plném znění měly naplnit dva svazky, kde byl předělem rok 1266, který uzavírá svazek V.1. Třetí svazek byl určen pro druhou řadu³⁶ zachycující listiny jen formou regestu; *CDB* tedy tímto svazkem získává podobu regestáře. Aby mohly probíhat současně práce na první i druhé řadě, bylo rozhodnuto, že druhá řada svým číslováním nebude bezprostředně navazovat na listiny řady první, jak tomu bylo ve svazku IV.1, ale začne číslem 1001. Rejstříkům a jiným pomůckám byl vyhrazen čtvrtý svazek. Pro urychlení edičních prací se editoři rozhodli, že diplomatická *prolegomena* vytvoří až po zpracování a vydání veškeré listinné materie V. dílu a zařadí je do posledního svazku. První svazek V. dílu vyšel roku 1974, za života Jindřicha Šebánka byl odevzdán do tisku i svazek V.2 sahající do konce vlády Přemyslovy, ale vyšel s velkým zpožděním roku 1981 až po Šebánkově smrti. Sáša Dušková pak dokončila rozpracovaný svazek V.3 s registry za celé období Přemyslovy vlády, který vyšel roku 1982. Přestože se editoři při přípravě V. dílu všemožně snažili práce urychlit, vedle vlastního vydávání publikovali další studie, na které ostatně i nadále odkazovali v záhlavních poznámkách diplomatáře. Nejdůležitější z nich – *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen* – otiskli v prestižním německém časopisu *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* v letech 1968 (část Jindřicha Šebánka) a 1969 (část Sášy Duškové).

Po smrti Jindřicha Šebánka však zůstala ještě příprava rejstříkového svazku V.4, která byla o to komplikovanější, že do něj měl být zařazen i diplomatický rozbor listin (*prolegomena*), jehož vypracování ponechali editoři až na samotný závěr prací a nyní ho musela Sáša Dušková vytvořit sama. Některé části rejstříkového svazku byly alespoň

36 K rozlišení první a druhé řady srov. níže Ediční zásady.

v pracovní podobě k dispozici v lístkových katalozích (seznam literatury, která je v záhlavních poznámkách uváděna jen zkráceně), pracovně byl vytvářen i lístkový katalog jmen osobních a jmen místních. Do dosavadních přípravných prací však nebyl zahrnut věcný rejstřík – *glossarium*. Aby se práce na posledním svazku příliš neprotáhla, předala editorka tuto část svazku spolupracovníkovi z oddělení archivnictví Vladimírovi Vašků, který se sice již dlouhou řadu let specializoval na novověkou diplomatiku, ale který jako student a posléze jako začínající pracovník strávil práci na diplomatáři řadu let. Vladimír Vašků se nenechal ovlivnit dosavadními stručnými věcnými rejstříky, kterými opatřili své svazky Friedrich a po něm Šebánek s Duškovou ve svazku IV.2, a rozhodl se pro důkladné *glossarium* po vzoru zahraničních edicí (*MGH*). Tím odstranil poslední slabinu edice, kterou Šebánek s Duškovou ve IV. dílu ponechali na úrovni začátku 20. století, kdy tento stručný typ rejstříků zavedl Gustav Friedrich. Hotový svazek byl sice odevzdán do tisku roku 1987, ale díky novým poměrům v nakladatelství i v tiskárnách se jeho výroba oproti předchozím svazkům zpozdila ještě více, a tak s vrocením 1993 vyšel na začátku následujícího roku.

Na sklonku Šebánkova života byla vybrána jako pokračovatelka ve vydávání *Českého diplomatáře* Jarmila Krejčíková, která rozpracovala období 1. interregna, obsažené posléze v VI. dílu *CDB*. Další prací na tomto dílu se ujali Zbyněk Sviták a Helena Krmíčková. Do přípravy byla už od počátku 90. let zapojena také filoložka Jana Nechutová, jejíž účast na svazku VI.1 se neomezila jen na jazykovou korekturu a překlady, jak tomu bylo u svazku V.4 (Nechutová tak navázala na jazykově korektorské a překladatelské práce Jaroslava Ludvíkovského a Jiřího Spěváčka v IV. dílu, Bohumila Ryby ve svazcích V.1 a V.2 a Jana Martínka ve svazku V.3), ale znamenala přímou autorskou spoluúčast vyjádřenou posléze obratem *Jana Nechutová cooperante*.

V interních diskusích o podobě edice se prosadil zájem historiků mít všechny listiny v jedné chronologické řadě nad hlediskem diplomatickým – oddělit materiál diplomaticky plně zpracovaný od materiálu, který se diplomaticky nezpracovává a je tedy zařazen v registrové řadě. Dosud vydaný svazek VI.1 tak přináší v jedné chronologické řadě listiny z období bezprostředně po smrti Přemysla Otakara II. až po začátek května 1283 – je ukončen těsně před vydáním první listiny z kanceláře Václava II. Rejstříkový svazek VI.2 dosud nebyl vydán.

Gustav Friedrich doprovodil *Český diplomatář* faksimilovou publikací královských listin *Acta regum Bohemiae selecta phototypice expressa*, Jindřich Šebánek a Sáša Dušková se rozhodli zařazovat do rejstříkového svazku fotografie pečeti a ukázky písarských rukou. (Jejich příklad následoval Jan Bistrický ve svazku III.4 a samozřejmě bude tato obrazová část i součástí svazku VI.2.) Pro další pokračování diplomatáře vytvořil

Miroslav Flodr, profesor brněnského pracoviště pomocných věd historických a archivnictví, na němž je diplomatář připravován, novou koncepcí: pečetím a písarským rukám budou věnovány samostatné svazky (alespoň pro VII. díl dovršující přemyslovské období). Vydávání VII. dílu pro období vlády Václava II. a Václava III. tak bylo zahájeno svazkem VII.5, v němž editor Dalibor Havel zpřístupnil paleografickou materii let 1283–1306.³⁷

Příprava nových svazků poněkud pozdržela práce na svazcích textových. Aby historické a jiní uživatelé *Českého diplomatáře* získali přehled o listinách, které budou v *Kodexu* zařazeny (část z nich totiž nebyla dosud publikována), byl vytvořen katalog listin pro období zahrnující VII. díl *CDB*. V roce 2011 vydal Dalibor Havel jeho 1. díl³⁸ a zahájil přípravu 2. dílu.

Zkratka: **CDB**

Ediční zásady

Pro práci s *CDB* (ale i některými dalšími edicemi) je nutné, aby si uživatel uvědomil zásady, kterými se řídili editoři, a mohl tak porozumět jednotlivým částem edice, všem odkazům, zkratkám i značkám. Proto jsou zde stručně uvedeny ediční zásady, které stanovil Gustav Friedrich a prohloubil Jindřich Šebánek.

Listiny byly původně rozděleny do dvou chronologických řad. Friedrich v první řadě otiskl listiny pravé nebo zpadělané jen částečně či pouze budící podezření. Jsou zde otištěny listiny v plném znění i ty, které jsou zpřístupněny jen formou regestu. Na konci dílu je umístěna druhá řada, *Acta spuria*, kterou tvoří zjevná falza. Zařazeny jsou však jen padělky staré, moderní padělky jsou z diplomatáře vyloučeny. Šebánek a Dušková podrželi dvě chronologické řady, ale pojali je jinak než Friedrich, když upřednostnili hledisko diplomatického zpracování. V první řadě jsou zpřístupněny listiny s celými texty, pravé i padělky, jež jsou také plně diplomaticky zpracovány. U falešných listin je za pořadovým číslem listiny vyznačen křížek: jeden křížek označuje kusy pochybné důvěry, dva

37 Součástí *Českého diplomatáře* je samozřejmě i diplomatický materiál vztahující se k části Slezska, která se rozkládá na území naší republiky. Silesiakům byla věnována pozornost již ve starších dobách, od roku 1971 pak vychází moderní slezský diplomatář *Schlesisches Urkundenbuch*. Edici založil Heinrich Appelt (1910–1998), po němž ji převzal Winfried Irgang, který IV. dílem (1988) předběhl vydávání *Českého diplomatáře*. V současné době lze pro období, které dosud nebylo zpřístupněno našim diplomatářem, využít V. a VI. díl.

Schlesisches Urkundenbuch, edd. Heinrich Appelt, Winfried Irgang, Daphne Schadewaldt V. 1282–1290, ed. Winfried Irgang, Köln – Weimar – Wien 1993

VI. 1291–1300, edd. Winfried Irgang – Daphne Schadewaldt, Köln – Weimar – Wien 1998

38 HAVEL, Dalibor: *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře I.* (Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283 – květen 1297). Brno 2011.

křížky označují jasná falza 13. nebo 14. století, tři křížky obzvláště nápadná a hrubá falza pozdějších staletí. Druhá řada obsahuje pouze regista a přináší materiál, v kterém jsou o českých poměrech pouze zmínky nebo jsou v nich jmenovány osoby spjaté s českým státem (ale jsou zde i listiny markraběte Přemysla pro rakouské země, pokud v Rakousku vznikly). Tímto měla být odlišena látka plně diplomaticky zpracovaná od té, která se vztahuje k českým poměrům jen okrajově a diplomaticky zpracovávána nebyla. Od VI. dílu jsou zařazeny registované listiny mezi plné texty, takže v diplomatárii je obsažena jen jedna chronologická řada.

Listiny jsou uspořádané chronologicky, je-li udáno pouze datum roční, jsou řazeny na konci příslušného roku. Nedatované listiny jsou zařazeny podle obsahu, přičemž doplněk editorův je označen hranatou závorkou. V ní je doplněn inkarnační rok u listin papežských, ale také editorův pokus zařadit nedatovanou listinu, přičemž se určují dva krajní mezníky, mezi něž lze vznik písemnosti položit, tedy *terminus a quo* (nebo také *post quem*) a *terminus ante quem* (nebo také *ad quem*).

Záhlaví: Listina je označena pořadovým číslem, pak následuje orientační regist, který na rozdíl od registu náhradního nevyčerpává celý obsah listiny. Vlastní jména v registu jsou pokud možno převedena do dnešní podoby. Datum v registu je převedeno. (Vše je tištěno kurzívou.)

Záhlavní poznámky: Po registu přicházejí záhlavní poznámky (tištěné kurzívou a petitem). Zde je na prvním místě uveden stručný popis listiny (zda jde o originál či opis) a provenienční údaj. Originál je označen písmenem A (více originálů A1, A2 atd.). Opisy jsou označeny dalšími písmeny abecedy. R je vyhrazeno pro opis v papežských registrech. Popisy vnější podoby diplomatického materiálu (např. poškození) se uvádí tehdy, když z těchto skutečností lze vyvodit nějaké závěry.

Následuje evidence faksimilí listiny, jejích edicí, regist a literatury. (Šebánek a Dušková zde důsledně užívají zkrácené citace, v plném znění jsou uvedené v seznamu pramenů a literatury.)

Další část je určena pro indorsáty. Zejména jde o kancelářské přípisky, které pravděpodobně vznikly zároveň s listinou. Z příjemeckých přípisků jsou zachyceny ty, které pocházejí z kodexového období nebo mají význam pro posuzování kusu.

Záhlavní poznámky ukončují části týkající se diplomatického zpracování, tedy určení písaře a stylizátora. Označení skladatelů a písařů listiny formou sigly zavedl Gustav Friedrich a další editoři na něj navazují. Friedrich zde přinesl diplomatické zhodnocení listin, ovšem musel být velmi stručný. Šebánek a Dušková podali diplomatický rozbor v mnoha samostatných studiích, navíc je obsažen ve stručnější formě v *prolegomenech* ke každému dílu, a tak v záhlavních poznámkách je obsaženo jen konstatování výsledků

diplomatického výzkumu a odkaz na literaturu, kde je možno zjistit více. Od IV. dílu se zde odkazuje i na ukázky písařských rukou.

Zpřístupněný text: Za základ textu je brán originál, pokud je zachováno více exemplářů, odchylky v ostatních se vyznačují v poznámce označené písmenem. Neexistuje-li originál, užívá se za základ kopie či otisk, které jsou originálu pravděpodobně nejbližší. Přepis listin se řídí transkripčními pravidly: pravopis originálu zůstává prakticky zachován, ale podle dnešních zvyklostí se upravuje interpunkce a užití velkých písmen. Stejně zachován zůstal i text kopie. Zkratky se rozvádějí, ale od IV. dílu bývá zkratka znázorněna v textové poznámce. Tyto textové poznámky jsou označeny písmeny a upozorňují na vnější známky listiny. Vedle písmenných poznámek bývá text opatřen poznámkami číselnými zachycujícími některé věcné vysvětlivky (citaci, doplnění jména).

Aby nebyl text poznámkami nadměru zatížen, bývají užity různé grafické odchylky od standardu a konvenční znaménka.

|| – konec 1., 2. a 3. řádku

větší mezera v transkribovaném textu listiny – oddělení protokolu a kontextu, oddělení datovací formule

tisk petitem – text převzat z jiné listiny

tisk proloženým petitem – v převzatém textu je změněn slovosled

..... – část textu chybí

[] – doplňky z kopií, vydavatelovy úpravy

< > – interpolace

(C) – chrismon

(M) – monogram

(R) – rota

Tři ležaté křížky nad sebou položené – prodloužené písmo

Sigilla: Za listinou je petitem a kurzívou uveden popis pečeti, který je od IV. dílu opatřen i odkazem na zobrazení pečeti v rejstříkovém svazku diplomatáře.

Každý díl je opatřen rejstříky, které jsou od III. dílu otiskovány ve zvláštním svazku. Tento rejstříkový svazek obsahuje i konkordanci s *Českomoravskými registry a Moravským diplomatářem*, zkratky pramenů a literatury. Dále je doplněn fotografiemi s ukázkami písařských rukou a pečeti, na něž odkazoval textový svazek. Jejich seznam je uveden rovněž v příloze.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae, edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen, Jan Bistřický, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková, Vladimír Vašků, Zbyněk Sviták, Helena Krmíčková, Jarmila Krejčíková, Jana Nechutová, Dalibor Havel

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

Tomus I 805–1197, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1904–1907

Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae

Tomus II 1198–1230, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912

Tomus III 1231–1240, edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen, Jan Bistřický

Fasciculus 1 1231–1238, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1942

Fasciculus 2 1238 Iunius – 1240, edd. Gustav Friedrich – Zdeněk Kristen, Pragae 1962

Fasciculus 3 (acta spuria et additamenta 1231–1240), edd. Gustav Friedrich – Zdeněk Kristen – Jan Bistřický, Olomucii 2000

Fasciculus 4 (index nominum et glossarium 1231–1240), ed. Jan Bistřický, Olomucii 2002

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

Tomus IV 1241–1253, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková

Fasciculus 1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1962

Fasciculus 2 (indices, exempla scripturae, sigilla, concordantias continens), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1965

Tomus V 1253–1278, edd. Jindřich Šebánek, Sáša Dušková, Vladimír Vašků

Fasciculus 1 1253–1266, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1974

Fasciculus 2 1267–1278, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1981

Fasciculus 3 (acta complementaria regestorum ratione continens), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1982

Fasciculus 4 (prolegomena diplomatica, indices, exempla scripturae, sigilla, concordantias continens), edd. Sáša Dušková – Vladimír Vašků, Pragae 1993

Tomus VI 1278–1283, edd. Zbyněk Sviták, Helena Krmíčková, Jarmila Krejčíková, Jana Nechutová

Fasciculus 1, edd. Zbyněk Sviták – Helena Krmíčková – Jarmila Krejčíková – Jana Nechutová, Pragae 2006

Tomus VII 1278–1306, ed. Dalibor Havel

Fasciculus 5 scribarum manus continens, ed. Dalibor Havel, Brunae 2011